

Fotografas Mindaugas Kavaliauskas: norėčiau, kad demokratija, žodžio laisvė, pagarba kitataučiams būtų mūsų laisvė geriausiomis išraiškos formomis

„Šiandien galvojame, kad laisvė turi būti nemokama, atnešama ant padėkliuko ir su nepasitenkinimu priimame pareigas, kurios tą laisvę garantuoja“, – sako fotografas, fotomeno festivalio KAUNAS PHOTO įkūrėjas Mindaugas Kavaliauskas, kuris 1990 m., būdamas penkiolikos, savo fotografijose užfiksavo didžiulį Sąjūdžio mitingą Lietuvos-Lenkijos pasienyje. Jo metu užfiksuotos asmenybės, tikros žmonių emocijos ir istorinės akimirkos šiemet buvo pristatytos 17-ojo fotomeno festivalio KAUNAS PHOTO parodoje „Europos kelias be raudonos. 1990-08-23“ Lazdijuose, o iš ten paroda iškeliavo į Seinus, kur iki lapkričio mėnesio pabaigos yra rodoma „Lietuvių namuose“.

Apie buvimą ten, kur vyko svarbiausi dalykai, laisvę ir dingusią raudoną spalvą kalbamės su menininku.

Jūsų archyvinių fotografijų paroda „Europos kelias be raudonos. 1990-08-23“ yra apie didžiulį Sąjūdžio mitingą Lietuvos-Lenkijos pasienyje 1990 m. minint Juodojo kaspino dieną – rugpjūčio 23-ąją. Tuo metu buvote vos penkiolikos. Kokie išpūdžiai labiausiai įstrigo paauglio atmintyje?

Šiandien, kai po trijų dešimtmečių žiūriu į šias fotografijas, jaučiuosi dvejopai. Atrinktos, parodoje eksponuojamos fotografijos atrodo įdomiai socialine prasme: žmonių personažai, veidai, pilni vilties, kuria bandoma gesinti baimes. Žiūrėdamas taip, nelabai galvoju apie savo amžių 1990

metais, kurie buvo labai intensyvūs. Buvau moksleivis, Kauno fotomeno mokyklos mokinys.

Nuo pat nepriklausomybės paskelbimo fotografavau įvairius Sąjūdžio mitingus Kaune, Vilniuje. Teko per objektyvą stebėti ir vieną *jedinstvininkų* mitingą Vilniuje, Pasaulio lietuvių sporto žaidynes Kaune, visai netrukus – Lietuvos pasieniečių laidotuves Vilniuje, paminklo Vytautui statybos progresą nuo tuščios vietos iki pasaulio Vytautų susitikimo liepos 15 d., kai paminklas buvo atidengtas ir panašiai. Tais metais savo kūrybinio stiliaus dar ieškojau, bet jau buvau nusprendęs, jog būsiu fotografu. Tokie įdomūs, turiningi metai ir besikeičiančios aplinkos teikiama siužetų gausybė buvo gera dirva praktikuotis jaunam fotografui bei galimybė augti kaip asmeniui, būsimam laisvos šalies piliečiui.

„Europos kelias“ buvo skirtingas, nes vyko ne mieste, o pasienyje ir jungė įprastas dalis: kalbas, roko koncertą. Įdomu tai, kad tik iš fotografijų prisimenu, jog kaip ir kiti to renginio dalyviai, buvau kiaurai permerktas lietaus. Ypač tai gerai matau žiūrėdamas kadrą, kuriame užfiksuoti žmonės, besislepiantys nuo lietaus po scena tuo metu, kai ant jos aukojamos mišios.

© Mindaugas Kavaliauskas

Jūsų fotografijos yra apie pirmąjį Molotovo ir Ribentropo pakto minėjimą atkurtoje nepriklausomoje Lietuvoje. Tai laikmetis, kai praeityje liko raudonoji priespauda ir svarbiausia buvo eiti į laisvę. Kas tuo metu jums buvo laisvė ir kaip kito jos sąvoka jūsų pasaulėžiūroje bėgant laikui?

Mokykloje, kurią tuo metu buvau bebaigęs, nuo pat pirmos klasės mokiausi anglų kalbos. Vaikystėje kartais savęs klausdavau, ką su ta kalba bus galima veikti, juk mus nuo laisvo pasaulio „saugojo“ geležinė uždanga. Turėjome giminių Amerikoje, todėl jie mums atveždavo tos šalies laisvės skonį, kvapų, stilių ar technikos pasiekimų. Jei nesuklysiu, „Europos kelią“ galėjau fotografuoti vis dar tarybiniu Zenitu, bet su džinsais, kedais ir „Chicago Bulls – NBA World Champions“ marškinėliais.

Būtent „Europos kelias“ buvo simbolis to, kad laisvė mums atvers galimybes sugrįžti į Europą ir į laisvąjį pasaulį, nors techniškai sovietų pasieniečiai mitingo eisenos į Lenkiją

neįleido. Tuo metu man atrodė, jog laisvė – tai galimybė susikalbėti angliškai ar lenkiškai susikalbėti su tomis kalbomis kalbančiais žmonėmis, esančiais kitoje sienos pusėje.

Kai 2015 metais su paroda iš ciklo „travel’AIR“ keliavau į Naująją Zelandiją per Japoniją, nejučiomis pagalvojau, kad mūsų valstybė per ketvirtį amžiaus daug pasiekė: pamoji LR pasu Japonijos pasieniečiui – ir *voilà*, eini į miestą.

Nepriklausomybės apyaušryje prisimenu vieną Amerikos balso apžvalgininko mintį: „Tarybų Sąjunga mums atidavė trispalvę, Vytį, o kas toliau...“ Taigi jaunuoliui atrodė, jog laisvės žingsnių bus dar daug ir mažų, susijusių tiek su asmens laisve, tiek su valstybingumu. „Europos kelyje“ plevėsavo trispalvės, buvo aukojamos mišios, tačiau per sieną pereiti dar nebuvo galima. Tie nueiti žingsniai kėlė tiek susižavėjimą, tiek ir dalykinį susidomėjimą: kas iš viso to nufotografuojama.

Kažkaip atsitiko, kad po 1991 metų nepriklausomybės įtvirtinimo mano fotografija tapo šiek tiek mažiau sociali – fotografavau daugiau peizažus. Važiuodavau į Nidą, siekiau suprasti ir išmokti Neringos mikroklimatus, fotocheminius efektus ir visa tai pritaikyti smėlio peizažams. Kai nuvykdavau ten, po dienos klampojimo po kopas, saulę palydėdavau prie jūros, kuri jau nebebuvo saugoma, smėlis nariamas prieš naktį. Taigi jau turėjome truputį daugiau laisvės.

Jei kažko galėčiau gailėtis iš to laikmečio, tai turbūt to, kad nenufotografavau ekonominės laisvės, o gal chaoso apraiškų, kioskų Lietuvos. Dabar tai būtų labai įdomu.

Tuo metu fotografijoje naudojote raudonos spalvos filtrą, kuris visai netikėtai sukūrė pašalinį efektą: viskas, kas buvo raudona, pašviesėjo arba visai išnyko. Sakytume, paradoksas. Ką pats pagalvojote, pamatęs tokį rezultatą?

Išties. Dėl juostelių nevienodo jautrumo skirtingoms spektro

dalims, mes, Kauno fotomeno mokyklos mokiniai, dažnai naudodavome filtrus. Vidmanto Jankausko fotografijos optikos ir chemijos teorijos paskaitos buvo tokios uždegančios, kad viską knietėjo išbandyti. O filtrai buvo pigiausias būdas eksperimentuoti ar spręsti estetines problemas.

Filtrų turėjau visą rinkinį. Net nežinau, kodėl Europos kelio dieną užsisukau raudoną ir jo nepakeičiau. Raudonas stipriausiai patamsina mėlyną dangų, išryškindamas baltus debes. Tačiau yra ir šalutiniai efektai: portretuojamųjų oda tampa visiškai balta, o raudona – išbąla. Tą supratau tik išryškinęs juosteles ir neradęs mitingo dalyvių plakatuose raudonų užrašų. Tiksliau, žiojėjo baltos skylės...

Simboline prasme šiandien tas mitingas atrodo kaip atsisveikinimas su raudona – komunistine epocha – Lietuvoje.

Archyvinėse jūsų fotografijose užfiksuota istorija, tikros žmonių emocijos – dokumentika, kuri ir po daugelio metų atliks savo funkciją. Ar prisimenate, apie ką galvojote fotografuodamas? Kokių tikslų vedinas ėmėtės fiksuoti tas akimirkas?

Peržiūrėjęs tas 4-5 juosteles, kurias prifotografavau, bandžiau prisiminti. Pirmiausia, tikriausiai Sąjūdžio laikų fotografo tikslas – tam tikras godumas apimti tai, kas renginyje, įvykyje yra svarbiausia, netikėčiausia. O prisiminus, kad pylė lietus, norėjosi tuose žmonėse atspindėti patį save. Aš juk fotografavau ne spaudai ar verso projektui, nors šiek tiek su spauda bendradarbiau. Įsivaizdavau, jog tos nuotraukos labiau nei čia ir dabar, bus svarbesnės kažkada ateityje. Kitaip sakant – sau, archyvui.

Kita vertus, buvau moksleivis, kuriam masiniai renginiai tarnavo kaip nepakartojamos progos fotografuoti žmones. Negali sakyti, kad tais laikais žmonės nebuvo linkę fotografuotis ar priešišškai nusiteikę, tačiau per Sąjūdžio mitingus visi (net ir tie, kurių tikslas buvo kitoks) buvo draugiški objektyvams.

Laisvės pradžios mitingai, paminklų atidengimai, maršai, laidotuvės ir panašūs masiniai renginiai mums, Kauno fotografijos mokyklos mokiniams buvo tiesiog puiki galimybė tobulėti fotografijos raiškoje.

Man asmeniškai tos minios palikdavo didžiulį išpūdį, o fotoaparatas suteikdavo privilegiją būti įvykių centre. Juk nebuvo didžiulių trikdžių patekti į įvykių centrą, nebuvo spaudos zonų ar akreditacijų. Įsivaizduokite, fotografuoti Vytautą Landsbergį, Kęstutį Genį, Algirdą Kaušpėdą iš metro ar kelių atstumo! Kas nenori būti žvaigždžių fotografu? Tokie ir tikslai – tobulėti, būti ten, kur visi, kur patys svarbiausi.

© Mindaugas Kavaliauskas

Šiandien, regis, dauguma laisvę suvokiame kaip savaime suprantamą duotybę. Ką jūs apie tai manote?

Taip, priimame, kad ta laisvė turi būti nemokama, atnešama ant padėkliuko ir su nepasitenkinimu priimame pareigas, kurios tą laisvę garantuoja. Praėjus trims dešimtmečiams, manau, yra

daugiau sričių, kuriose turėtume daugiau įsipareigojimų, kurie mums palaikys ir kitiems padės kurti laisvę. Gal ir natūralu, kad norime uždirbti daugiau, gyventi patogiau, riedėti madingesne transporto priemone, gyventi didesniame name. Bet patogumo ir malonumo paieškos ima prasilenkti su atsakomybėmis, sąlygojančiomis mūsų laisves. Esu laisvas ir darau, ką noriu, o kiti man – nesvarbūs. Tai yra slidžioji mūsų laisvės kelio atkarpa.

Šių metų rugpjūčio 23 dieną, minint Baltijos kelio 30-metį, buvo palaikomi kaimyninės Baltarusijos gyventojai, šiuo metu aktyviai kovojantys už demokratiją savo šalyje. Kaip jūs vertinate esamą situaciją ir kokius jausmus ar prisiminimus ji jums atliepia?

Turiu nemažai draugų fotografijos kūrėjų Baltarusijoje. Ir kai tai asmeniškai, labai išgyvenu dėl pavojaus ir kančių, kurias jie patiria. Nors Baltarusija yra vos kelios minutės kelio nuo Vilniaus arba Dzūkijos, kur ir fotografavau „Europos kelią“, palyginus su Lietuva, laiko atstumas kai kuriais požiūriais – tie patys 30 metų. 1990 m. Vilniuje, Kaune ar Lazdijuose fotografuoti piliečių eisenas buvo daug saugiau nei šiandien Minske, Gardine ar kitur.

Simboliška, kad mano paroda „Europos kelias 1990-08-23. Be raudonos“ po ekspozijos Lazdijuose persikėlė į Lietuvių namus Seinuose, kur lietuvių bendruomenė XX a. taip pat išgyveno daug sudėtingų dešimtmečių: patyrė diskriminaciją, patyčias, bauginimus. Ir šia prasme apmąstydamas savo parodą, galvoju, kad demokratija, žodžio laisvė, pagarba kitataučiams, kitaip mąstantiems, gali būti pavyzdžiu mūsų kaimynams. Norėčiau, kad tai būtų mūsų laisvė geriausiomis išraiškos formomis.